

FRANSIZCA ÖĞRETİMİ KİŞİ BETİMLEMELERİNDE KULLANILAN DEYİMLERİN ANADİL TÜRKÇE'DEKİ GÖRÜNTÜLERİ*

*Ertan KUŞÇU***

ÖZET

Eskilerin, durub-i emsal ya da darb-ı mesel olarak adlandırdıkları atasözleri ve köken olarak "demek" eyleminden türeyen, Fransızca'da "les expressions idiomatiques" anlamlarına karşılık gelen deyimler, bir dilin deyiş güzelliğini, anlatım gücünü, kavram zenginliğini ortaya koyan kalıplaşmış özlü sözlerdir. Her toplumda, belirli durumlarda söylenen ve az sözle çok şeyi ifade eden bu gelenekselleşmiş kalıp sözler (deyimler, atasözleri, vb.) o toplumların kültürünü, inançlarını, yaşam biçimini, anlayış tarzlarını, gelenek ve göreneklerini yansıtır. Kalıp sözler, dil öğretiminde önemli bir işleve sahiptir ve dili öğrenenler bu sözlerle sıklıkla karşılaşır. Bu nedenle kalıp sözlerin öğretimi Avrupa Konseyi'nin dil öğretimi çalışmalarında geniş bir yer edinmiştir. Konsey'in yayımladığı Yabancı Diller için Ortak Başvuru Metni, bir yabancı dili öğrenme ya da öğretme arzusu içinde olanların dilsel etkinliklerde mutlaka kalıp sözleri kullanmaları ve öğretmeleri gerektiğinin altını çizmektedir. Çalışmada, Fransızca ve Türkçe kişi betimlemelerinde kullanılan kalıplaşmış sözlere yer verilmiştir. Her iki dilde de anlatımı süsleyen, renklendiren ve zenginleştiren bu özlü yapıların dildeki görüntüleri gerek söz sanatları, gerekse sözdizim ve anlambilim açısından karşılaştırılmıştır. Kuramlar çerçevesinde incelenen örneklerden hareketle, her iki dilde de deyimlerin öğretimi için stratejiler geliştirilerek kalıp sözlerin öğretilmesi amaçlanmıştır. Çalışma evreninden seçilen deyimler kişi betimlemeleriyle sınırlı tutulmasına rağmen, az sayıdaki örnekle her iki dilin kültürel ve sosyal yapısı hakkında kapsamlı bilgiler edinmemize yardımcı olacak niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: Deyim, sözdizim, anlambilim, benzetme, aktarma, sözcük öbeği.

* Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. PAÜ, Fen-Edebiyat Fakültesi, Fransız Dili ve Edebiyatı, El-mek: ekuscu@pau.edu.tr, ertan_milas@hotmail.com

IMAGES OF IDIOMS IN MOTHER TONGUE TURKISH THAT ARE USED IN FRENCH TEACHING PEOPLE DESCRIPTION

ABSTRACT

In the 21st century, people learn more foreign languages for having a good position in the social and working life. So, foreign language teaching and learning become more and more essential than past all over the world. As a result of this, nowadays people are spending much more time to learn foreign languages with their cultural elements such as idioms, proverbs, etc. Furthermore, besides the cultural elements, they show the linguistic wealth of a language. For example, when we say in English “it's raining cats and dogs”, in French “ il pleut comme la vache qui pisse” we don't mean that cats and dogs are falling from sky but rather it is raining heavily. Idioms provide interesting insights into languages and thought processes of their speakers. On the other hand, The Common European Framework of Reference for Languages was published by the Council of Europe supports the teaching of the idioms in every level from A1 to C2.

In this study, we have tried to compare Turkish and French idioms with regard to semantic and syntactic structures. While doing this, we have detected that similar figures of speech (also called stylistic device or rhetorical device) are used in French and Turkish idioms. For, sometimes a word diverges from its literal meaning, or a phrase has a specialized meaning not based on the literal meaning of the words in it, such as are metaphor, simile, or personification. Considering the similarities in two languages, language teaching strategies can be developed.

STRUCTURED ABSTRACT

Generally, idioms are defined as a group of words or phrases, common phrases and terms which whose meaning aren't literal. They can be easily understood by the native speaker, but they cannot be easily understood for learners of a foreign language. The words in an idiom usually have different meanings from its literal meaning and this is the same in French and Turkish. They generally offer advice about life conditions of a society and their experience and also transfer (reflect) some underlying ideas, principles and values of a culture or a society. These expressions are called idioms and (or) proverbs if they are longer.

All expressions including idioms and proverbs share a cultural, social and historical background of a language. At the same time, they show people's understanding and use of a language. On the literary level, they are peculiar to an individual, a community, a country and a society. They consist from the words and they have figurative meanings, fully or partially.

Idioms have a lexical and grammatical stability. They are fixed in their form. In an idiom, if we change the place of a words with its synonyms, idioms lose their meanings. For example, in French; in the

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

place of the idiom “tourner les talons” we don’t use “tourner les souliers”. This is same in Turkish.

Nowadays, learning and teaching foreign languages become more essential and more important on the globe. Therefore, in Europe, a new reference source named the Common European Framework of Reference (CEFR) was published in 2001. It creates a completely new approach aimed to create the new objectives and methods of language teaching. In addition, it provides a common basis for the design of programs, diplomas and certificates. In the CEFR, the 6 common skill levels are: A1 (Breakthrough), A2 (Waystage), B1 (Threshold), B2 (Vantage), C1 (Effective Operational Proficiency), C2 (Mastery). Idioms are widely seen every level in the text.

Method: We have chosen some idioms frequently used in the people description in French and Turkish in order to show the similarities and the differences in terms of syntactic and semantic structures and the figures of speech.

Result: Idioms do not help not only learning language, but also help the students understand French and Turkish culture by penetrating into French and Turkish customs and lifestyles, and gain a deeper insight into the history of both languages. On the other hand, learning idioms presents a host of difficulties to French and Turkish learners. Firstly, they don’t know the culture and history behind French and Turkish idioms. In this way, language learners try to utilize idiomatic expressions very carefully, because of being afraid of using them inappropriately and being misunderstood.

In both languages, idioms sometimes reflect cultural traditions and depict the national character. Idioms are not a separate part of the language which one can choose either to use or to omit. But, they form an essential part of the general vocabulary of French and Turkish.

In order to understand easily and to use them fluently in the conversation, we must know what the idioms in that language mean exactly. If we try to figure out the meaning of an idiom literally, word by word, we will be confused. It has a hidden meaning and we have to know its hidden meaning. Because of idioms, learning a language as French can be complicated. Since vocabulary and culture are intertwined, speakers can gain a richer vocabulary through idioms and conversely, can learn in some way. While the students are learning the idioms they can improve their listening, speaking, writing and reading skills. There are a lot of idioms that have the same meaning in two languages and certain things happen in every culture. An idiom’s semantics can be influenced by the national tendencies.

Idioms are figurative units and they describe the situation in a metaphoric way. In Turkish and French, there are metaphors in use. For example, while people speaking, they use “black” metaphors rather than “badness, malicious or evil action”. In idioms, literary arts are frequently used. But these for the students of language are difficult.

There are thousands of idioms in French and Turkish. In order to learn them correctly, the students must be in an environment where the language is spoken, they must read books and publications written in

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/16 Fall 2015

that language, and they have to know the society and culture, etc. Because they have the popular use in every field of their society, they sometimes have different meanings from what the words mean. Therefore, it is usually difficult for someone not very good in speaking the language to use the idioms properly. Moreover, some of idioms are only used by some groups of people in a society that the same language is spoken. Due to local uses, the learners have difficulty in learning. In this study, idioms related with descriptions of the people in Turkish and French are studied from the point of view of the semantic and syntactic features. In both languages, interesting expressive features indicates that they can semantically and syntactically be used in the similar and different ways.

In language teaching, while learning the idioms, learners try to compare the idioms in the native language and in the foreign language. They notice the similar and different characteristics of the idioms. Mostly, difficulties are experienced in foreign language teaching and learning. Therefore, in this study, idioms in the foreign language and native language are discussed. The definition of the idioms and other similar concepts are given. Then, the influence of the culture on the usage of the idioms is comparatively exemplified. It is argued that teaching of the idioms is usually different from word meaning.

These words and expressions in language teaching should be taught in the context of contemporary linguistic theories. Lexical approach made according to principles of learning reading, speaking, writing and listening activities should be reinforced using frequently. Beginner level (A1-A2) language teaching effectiveness in terms of easily soluble and daily life in the more commonly used phrase, subsequent processes (B1-C2) side or metaphor emphasis on meaningful expression language teaching should be carried out.

Keywords: Idioms, syntax, semantics, metaphor, transfer, word phrase.

1. Giriş

Bir dilin zenginliği, sözcük sayısından çok o dilin anlatım gücüne bağlıdır. Anlatım gücünü etkili ve zengin kılan öğelerin başında kalıp sözler (atasözleri, deyimler, özdeyişler, vb) gelir. Bu sözler, o dili konuşan toplumun geçmişinden, yaşam biçiminden, yapısından, gelenek ve göreneklerinden beslenerek anlatıma güzellik, çekicilik ve renk katarlar. Dillerde kısa, özlü ve kalıplaşmış yapılar biçimindedirler. Ayrıca, toplumun her kesimi tarafından ilgiyle kullanılmaları yanı sıra edebiyatçılar da yaptıklarını zenginleştirmek için bu öğelere sıklıkla başvurumaktadırlar.

Öte yandan 20. yüzyılın sonlarına doğru dil öğretiminde İletişimsel yaklaşımın yaygınlaşmasıyla materyal içeriklerinde güncel konuşma dilinin gerektirdiği kalıp sözler daha belirgin bir biçimde yer edinmeye başlamıştır. Çünkü İletişimsel yaklaşımda bu sözler, bir dilin kültürel özelliklerini yansıtmaları yanında dilin özgün kullanımlarını ortaya koyan ve edimsel işlevlere sahip öğeler olarak kabul edilmektedir.

Her iki dilde kalıp sözleri karşılaştırmalı biçimde incelerken söz sanatları (arts littéraires) anlambilim (sémantique), sözdizim (syntaxe), biçimbilim (morphologie) ve sözcükbilim (lexicologie) gibi öğelerden yararlanmak gerekir. Zira bir dilin anlam ve yapı bütünlüğü üzerine bilgi veren bu sözler, yazmadan konuşmaya, dilbilgisinden çeviriye, okumadan sözcük bilgisine kadar

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/16 Fall 2015

toplumun her kesimini tarafından kullanılmaktadır. Dahası, yapısında dilin genetik kodlarını barındırması yanında o dilin sosyal ve kültürel çevresinin olayları algılama ve yorumlama biçimleri konusunda ipuçları verir.

Çalışmada, kaynağı ve yapısı bakımından farklı dil ailelerinde yer alan Türkçe ve Fransızca'da kişi betimlemelerinde kullanılan deyimlere yer verilmiştir. Her iki dilin farklı dil ailesi gruplarında bulunmasına rağmen deyimlerin anlambilimsel ve södzimsel açılardan benzerlikleri oldukça çöktür. Bu durum, her iki toplumun olaylara bakış açılarını ve karşılaştıkları durumlarda takındığı benzer tutumları göstermektedir. Böylece iki dilde de deyimlerin ne kadar örtüştükleri ve ne kadar birbirlerinden uzaklaştıkları ortaya konularak yabancı dil öğretiminde deyim öğretimiyle ilgili somut izlemler geliştirilmeye çalışılmıştır.

Günümüzde dil öğretiminde referans alınan en önemli kaynak, Avrupa Konseyi'nin yayınladığı Yabancı Diller İçin Ortak Başvuru Metni'dir. Konsey'in hazırladığı metne göre, hedef dil öğretiminde A1 düzeyinden C2 düzeyine kadar tüm yayınlarda kültürel öğelere geniş yer vermektedir. Bu yayınların içerisinde günlük dil kullanımları ve deyimler sıklıkla kullanılmaktadır.

2. Yöntem

Yöntem, hedefe ulaşmak için izlenen en kısa yol olarak tanımlanır (Demirel, 2004:30). Dil öğretiminde de başarıya ulaşmanın önemli adımlarının başında doğru yöntemi seçme gelir. Yöntemle birlikte hedef dilin konuşulduğu ortamlarda bulunmak ve o dilin tüm inceliklerini teneffüs etmek gerekir. Aksi takdirde, gerek hedef dili öğrenmek, gerekse kalıplaşmış sözleri kullanabilmek ve akılda tutabilmek oldukça zordur. Çalışmada, her iki dilde kişi betimlemelerinde kullanılan deyimler, sözdizim ve anlambilim bakımından ele alınmıştır. Bu öğeler, Genel Tarama Modeli'yle belirlenmiştir. Bu modele göre, araştırma hakkında genel bir yargıya varmak amacıyla seçilen örnekler incelenmiş ve bu örnekler üzerinden kuramlar aracılığıyla genel çıkarımlar yapılmaya çalışılmıştır. Genel Tarama Modeli, ilişkisel ve tekil yapılabilmektedir. Tekil araştırmada, özlü sözlerle ilgili açıklamalar ayrı ayrı tanımlanır ve birbiriyle ilişkilendirilmez. Fakat bu sözler, bazı değişkenlere göre inceleneceği için ilişkisel tarama modeli tercih edilmiştir.

Verileri toplarken alan yazınındaki basılı kaynaklar yanında, internet kaynaklarından da yararlanılmıştır. Bu kaynaklara ait internet adreslerine kaynakça bölümünde yer verilmiştir. Öte yandan Fransızca tabanlı elektronik sözlüklere de başvurulmuştur. Bunların adreslerin uzun olması ve metin içerisinde kaynak gösterilirken bütünlüğün bozulmaması için bu kaynaklar numaralandırılarak (Örneğin, Web:1) metin içinde verilmiştir. İnternet sitelerinin ara yüz sayfaları üzerinden elde edilen bilgiler için yazar adı, sayfa numarası ve yayın tarihi içeriğe eklenmiştir. Araştırmada, yabancı dilde basılı kaynaklardan da faydalanılmıştır. Bu kaynakların Türkçe'ye çevirisi, araştırmanın yazarı tarafından yapılmıştır.

3. Bulgular ve Yorumlar

3.1. Deyim Bilgisi ve Deyimlerin Konuları

Toplumun her kesimi tarafından kullanılan kalıplaşmış sözler, kavramsal özelliklerinin ve görüntülerinin birbirine yakın olması nedeniyle hangisinin deyim, hangisinin atasözü olduğu dil öğrenenler tarafından sıklıkla karıştırılmaktadır. Sözlü ve yazılı dilin zenginliklerini ve inceliklerini en güzel biçimde gösteren bu öğelerin hem ortak ve hem de birbirinden farklı özellikleri vardır. Öte yandan son dönemlerde, gençlerin ve meslek gruplarının kendi aralarındaki konuşmaları, yani "argo" ve "jargon" gibi dilin alt kullanımları da bu karmaşıklık bir adım daha öteye taşınmaktadır.

Tarihsel süreçte Türkçe kalıp sözlerle ilgili birçok yayın bulunmaktadır. Bunlardan birkaçı şöyledir: Türk bilgini Kaşgarlı Mahmut'un 11. yüzyılda hazırladığı "Divan-ı Lûgat-it Türk";

Şinasi'nin "Durub-i Emsal Osmaniyye"; 1928'de Muzaffer Lütfi'nin "Türk Atasözleri"; 1952'de Mustafa Nihat Özün'ün içinde 800 binden fazla atasözü ve bir hayli deyim yer aldığı "Türk Atasözleri"; içerisinde bine yakın deyim bulunduğu Ahmet Vefik Paşa'nın "Lehçe-i Osmaniyye" (Tülbentçi, 1977:13). Bu yapıtlarda geçen ve genel bir hüküm bildiren bu kalıplaşmış sözler, genellikle bir sözcük öbeği ya da bir tümceden oluşmaktadır.

Alan yazınında kalıp sözlerle ilgili birçok ifade göze çarpar. Kalıp sözler, toplumların davranış biçimlerini, geleneklerini, inançlarını, ince düşüncelerini, sosyal yaşantılarını, doğa olaylarını bazen gözlemlerle bazen de deneyimlerle ustaca aktarırlar. Her iki dilde söyleniş biçimine göre bazen birinci, bazen ikinci bazen de üçüncü bir ağızdan söylenegirler. Konusuna ve söyleniş biçimlerine göre olayları yanlı ya da yansız bir biçimde aktararak topluma ve insanlığa hayat dersi verirler (Aksoy, 1984:19). Örneğin ana dilde, "Sütten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek yer, Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır, Ağlamayan çocuğa meme vermezler." atasözleriyle "pişmiş aşı su katmak, ağzı var dili yok" deyimleri, bir yaşam deneyimini ve bir gözlemi ortaya koymak için kullanılmaktadır.

Kalıp sözlerin ne zaman ortaya çıktığını ve kim tarafından söylenildiğini tespit etmek oldukça güçtür. Her iki dilde kaynakları arasında fıkralar, tarihsel olaylar, doğal, dinsel ve sosyal olaylar yer alır. Konuşuldukları dönemlerde bazen anlamları değişebilir, bazen de çok farklı anlamlara bürünebilir. Örneğin, günümüzde birini kandırmak, etkilemek ve yanıltmak amacıyla duygularını, düşüncelerini olduğundan başka türlü gösteren kişiler için söylenen "ağız yapmak" deyimini, gerçekte meyve satıcılarının meyvelerini alıcıya beğendirmek için en irilerini ve en tazelerini öne, kötülerini de arka bölüme birer birer dizmeleriyle müşterilerde alma isteğini uyandırmak istemeleriyle ortaya çıkmıştır (Bahadanlı, 1971:7).

Öte yandan aynı anlamı işaret eden bazı kalıp sözler, aynı dilin konuşulduğu farklı bölgelerde, farklı görüntülerde karşımıza çıkabilmektedir. Örneğin, "çenesi düşük" deyimini farklı yörelerde "çenesi çürük" biçimde; "Denize düşen yılan sarılır" atasözü de "Denize düşen yosuna sarılır" biçiminde söylenmektedir (Aksoy, 1984:19; Tülbentçi, 1977:6,7).

Fıkralarda deyimlere konu olmuştur. En güzel örnekleri Nasrettin Hoca anlatıdır. "Tabanları yağlamak, üzümünü ye bağına sorma, ipe un sermek" bunlardan birkaçıdır. Öte yandan dini kökenli sözcükler de deyimlerde kendini gösterir. Toplumda çok şanslı, kısmetli kimseler için "kadir gecesi doğmuş" denilir. "Kazan kaldırmak, buyurun cenaze namazına, Damokles'in kılıcı, diş kirası, diş bilemek" gibi deyimlerde tarihsel olayların etkisiyle ortaya çıkmıştır.

Sonuç olarak kalıp öğeler, bir toplumun dil yapısından, sosyal ve kültürel özelliklerine kadar birçok öğeyi içinde barındırır. Bu nedenle, amaca uygun etkinliklerle renkli, öğretici ve albenili biçimde sunularak dil öğretiminin daha eğlenceli ve daha zevkli bir nitelik kazanması amaçlanmalıdır.

3.2. Anlambilim ve Sözdizim Açısından Deyimler

Alan yazınında deyimler, anlambilimsel açıdan benzer içeriklerle, fakat farklı adlandırmalarla karşımıza çıkar. Bu adlandırmalardan bazıları şöyledir. Nunberg (1994) deyimleri; anlambilimsel olarak çözümlenemeyen, normal olmayan çözümlenebilirlikte, normal biçimde çözümlenebilen olarak; Gibbs (1994) çözümlenemeyen, orta düzeyde çözümlenebilen, yüksek düzeyde çözümlenebilen; Uzun (1988) birinci derece, ikinci derece, üçüncü derece; Glucksberg (1993), Cacciari ve Levorato (1993), donuk, şeffaf, yarı-eğretilemeli olarak ele almışlardır. (Akkök, 2008:25,37) Öte yandan, Ponterotto'ya (1994) göre bilişsel dilbilimciler, deyimlerin öğretiminde "imge dil, doğal ve tüm dillerde ortak bir olgu"dur biçiminde bir görüşü kabul etseler dahi yabancı dil öğretiminde mecaz ve deyimler gibi imge dil öğelerine daha fazla yer vermek gerektiğini öne

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

sürmüşlerdir (Güneş, 2009:3). Bu çerçevede, deyimlerde kullanılan bilişsel düzenekler, söz sanatları aracılığıyla bir dilin zenginleşmesine katkı sağlamaktadır.

Anlambilim açısından bu özlü sözlerde geçen sözcüklerin yerine eş anlamlıları konulamayacağı gibi söz dizimi de değiştirilemez. “Pabucu dama atılmak” deyimindeki “pabuç” sözcüğü yerine “ayakkabı” sözcüğü kullanılamayacağı gibi, “Tencere yuvarlandı, kapağını buldu.” tümcesi “Kapağını buldu, tencere yuvarlandı.” biçiminde de söylenemez (Aksoy, 1984:56). Aynı durum, Fransızca içinde geçerlidir. “Tabanları yağlamak” anlamındaki “tourner les talons” söz öbeğindeki, “les talons” sözcüğü yerine “topuk, taban” anlamlarına gelen “la cheville” sözcüğü kullanılamaz ve sözcüklerin dizimi de değiştirilemez.

Her iki dilde, aynı anlamı farklı sözcük öbekleriyle işaret eden birçok deyim vardır. Bu durum, her iki toplumun olayları benzer biçimlerde algıladığının ve yorumladığının en güzel göstergesidir. Bu durum, öğrencilerin önyargılarından sıyrılıp dil öğrenmelerine katkı sağlar. Örneğin, hiç kimsenin yapamadığı işleri başarsa bile takdir edilmemek anlamında kullanılan “Ağzıyla kuş tutmak” deyimini Fransızca’da, “prendre la lune avec les dents” biçiminde; “kızım sana söylüyorum gelinim sen anla” deyimini, “battre le chien devant le lion” görüntüsüyle aynı düşünceleri farklı biçimlerde yorumlayarak yansıtmaktadırlar.

Kalıplaşmış sözlerde aktarılacak istenen düşüncenin daha keskin, daha etkileyici ve daha inandırıcı olabilmesi için söz sanatlarından (les arts littéraires) yararlanır. Örneğin, “Arpacık kumrusu gibi düşünmek, kabak çiçeği gibi açılmak, cennet gibi güzel bir vatan...” öbeklerinde benzetme (La Comparaison), “Mum dibine ışık vermez, hamama giren terler, ateş düştüğü yeri yakar.” deyimlerinde kinaye (l’Allégorie), “gözlerinden uyku akmak, dişi kuş, bu tilki her sınavda kopya çeker, şeytan bu sezon gol kralı olur...” ifadelerinde eğretileme (La Métaphore) sanatlarından yararlanılmıştır. Bu durum, Fransızca için de geçerlidir. Örneğin, Fransızca’da kel birini betimlemek için söylenen kalıp sözler benzetme yoluyla “chauve comme une bille, chauve comme un oeuf, chauve comme une boule de billard, chauve comme un genou” biçiminde yapılmaktadır. Fransızca örneklerde de görüldüğü gibi, sözcükler düz anlamlarıyla kullanılırsa anlaşılması kolaylaşmaktadır. Nunberg’in açıklamalarına göre bu öğeler, normal biçimde çözümlenebilen sınıftadır. Her iki dilde de benzetme sanatıyla kullanılmakta olan deyimler, diğer söz sanatlarına göre daha kolay anlaşılırlar.

Pierre Guiraud (1961) deyimlerle ilgili açıklamalarında 3 ölçüte dikkat etmek gerektiğini ifade etmiştir. Bunlar, anlam ve biçim birliği açısından birbirinden ayrılmaz, öbeklerdeki sözcükler düz anlamlarından sapmış ve dilbilgisi kuralları açısından da uzak, anlamsal açıdan istiareli (metaphore) yapılardan oluşmaktadır (Silva & Ponge, 2012:5,7).

Deyimlerin başka bir özelliği ise ifade gücünü daha çekici, daha renkli ve daha etkili biçimde sunmak için tümcelerle ya da paragraflarla anlatılması oldukça güç olayları ve durumları birkaç sözcükle anlatmaktır. Hatta alan yazında deyimler için koskoca bir dünyayı, bir ya da iki sözcüğe sığdırmak sözü sıklıkla kullanılır.

Dil öğretiminde kalıplaşmış sözlerin öğretimi ve öğrenilmesi oldukça zordur. Yani, dili öğrenenlerin zorlandıkları en önemli nokta bu kalıplaşmış sözlerden hangilerinin atasözü, hangilerinin deyim, hangilerinin argo olduğudur. Bu bağlamda, gündelik dilde kullandığımız bazı deyimler atasözleri arasında, bazı atasözleri de deyimlerin arasındadır. Bu tür öğeler kalıp söz öğretimini zorlaştırmaktadır. Örneğin; “açtırma kutuyu söyletme kötüyü.” sözü “karşısındakini kızdırarak, seninle ilgili şeyleri ortaya dökmesine, senin için kötü şeyler söylemesine yol açma” anlamında kullanıldığında atasözü, “beni kızdırırsan senin için kötü şeyler söylerim” biçiminde söylendiğinde deyim olarak kabul edilir (Aksoy, 1984:40).

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

Diller birbirleriyle sözcük alışverişinde bulunurlar ve bu sözcükler de kalıp söz oluşturabilir. Örneğin, çok sinirlenmek, öfkelenmek, aklını yitirmek, çılgın gibi davranmak, denetlenemez duruma gelmek anlamlarında kullanılan “zıvanadan çıkmak” deyimini, Farsça’dan dilimize geçen “zıvana: menteşe” sözcüğüyle yapılmıştır. Yine, bir işin başarısızlıkla sonuçlanacağını işaret etmek ya da sonuçlanması durumunda söylenen “sonu fiyasko çıkmak” deyimini, İtalyanca’dan Türkçe’ye geçen boğazı dar, içi boş, dışı örülü şişe anlamındaki “fiyasko” sözcüğüyle bütünleşip kalıplaşmış söz görüntüsü kazanmıştır.

Dil değişmez, durgun bir yapıya sahip değildir. Süreç içerisinde toplum tarafından yapı ve işleyişinin gerektirdiği biçimde, tarihi, sosyal ve kültürel etkilere bağlı olarak değişir. Kalıp sözler de zamanla yok olabildikleri gibi yeni anlamlar da kazanabilirler. Örneğin, 15. yüzyılda da “öfkesini söndürmek, ateşini düşürmek” anlamlarında kullanılmış “mettre de l’eau dans son vin” deyimini ise günümüzde “beklentilerini düşürmek, beklentisi düşmek” anlamında söylenmektedir.

Kalıp sözlerin öğretimini zorlaştıran en önemli etkenlerden biri de içeriğinde kullanılan sözcüklerin gerçek anlamı dışında yani söz sanatlarıyla sunulmasıdır. Bu durum, her iki dilde benzer biçimlerdedir. Örneğin, "göbek bağlamak ya da göbek salmak" deyimleri, Fransızca’da, "avoir de la brioche, prendre du ventre" olarak karşımıza çıkar. Master görünümündeki yapıda geçen "la brioche" sözcüğü “yumurtalı çörek; düşüncesizlik; budalalık gibi” anlamlara sahipken halk ağzında “göbek” anlamında kullanılmaktadır. Bu durumdaki deyimleri kolayca anlayabilmek ve onları kullanabilmek için o dilin konuşma ortamlarında bulunmak gerekir.

Dillerin anlamsal zeminleri, değişken bir yapıdadır ve sözcük dağılımını sadece sosyal ya da kültürel öğeler etkilemez. Doğa olayları, çevresel etmenler ve temel ihtiyaçlar gibi öğelerde önemli bir paya sahiptir. Bu durum, tüm dillerde aynıdır. Örneğin, su, hava, toprak gibi öğeler her toplum için yaşam kaynağıdır ve her dilin söz varlığında geniş bir biçimde yer almaktadır. Öte yandan, toplumlar her dönem su kaynaklı değişik türlerde sorunlar yaşamış ve bunları farklı farklı sözcüklerle yorumlayıp sözcük dağılımlarına katmışlardır. Bu nedenle eskiden bu yana kullanılmakta olan “hava bedava, su bedava, sudan ucuz ne var?” gibi kalıp sözlerin yerine, küresel ısınma, hava kirliliği ve yaşanan kuraklıklar nedeniyle çok yakın bir zamanda “sudan ve havadan pahalı ne var?” gibi sözlere bırakması kesin gibi görülmektedir. Böylesi yaşam deneyimleri sonucunda toplum yeni, kalıplaşmış sözler üretir ya da mevcut sözlere yeni anlamlar yükler.

Dil edinim sürecinde deyimlerin öğrenilmesi, sözcük öğretimiyle ilişkili bir biçimde gerçekleşir. Bu durum, hem ana dil ve hem de yabancı dil öğretimi için geçerlidir. Bu bağlamda, ana dilde söz öbeklerinin öğretimi konusunda farklı görüşler öne sürülmüştür. Melongo (2000) ana dilde imge dil öğreniminin 11-12 yaşına kadar gerçekleşmediğini ileri sürmesine rağmen diğer araştırmacılar da, çocukların 5 yaşlarında kendiliğinden mecaz üretmeye ve aynı yaşta da imge dili anlamaya başladıklarını ortaya koymuştur (Güneş, 2009:4).

Noam Chomsky’nin Doğuşancı Dilbilim kuramına göre, bir kişi daha önce hiç kullanmadığı tümceleri kurduğunda dili öğrenmiş olarak kabul edilir. Yani dilde üretim yapmaya ve o dilin inceliklerini kullanmaya başlar (Güneş, 2009:8). Bunu yaparken insanın dil yetisinin biyolojik bir temeli olduğunu, doğarken dil yetisiyle doğduğunu varsayan Eric Lenneberg ve Noam Chomsky’ye göre, dil edinim sürecinde her bireyin sahip olduğu bir "dil edinim aygıtı» vardır. Bu aygıt, genetik olarak aktarılır ve çocuğun, ana ve hedef dilin kurallarını keşfetmesini sağlayacak niteliktedir (Demirci, 2014:33).

Richard ve Rodgers (2001) göre, deyim öğretiminde öne çıkan görüş, Sözcüksel yaklaşımdır. Bu yaklaşımda deyim öğretiminin verimli biçimde gerçekleşmesi için Lewis bazı görüşler öne sürmüştür. Bunlar; öğrenilen yapıların sık sık tekrarlanmak, bu yapıların benzerliklerini ve farklılıklarını kavramak, kalıplaşmış sözleri tanımak ve kullanmak gibi (Güneş, 2009:6,10).

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

Dilbilimsel açıdan Fransızca, bükümlü dillerin gövde bükümlü türüne, Türkçe ise eklerin kök ve gövdeye yüklenerek yeni sözcükler oluşturduğu sondan eklemeli diller grubuna girer. Amerikalı dilbilimci Joseph H. Greenberg ise dillerin yapısal özelliklerini özne, nesne ve yüklem sırasına, ilgeçlerin ve ön adların addan önce ya da sonra gelme durumlarına göre ayırmıştır. Buna göre Fransızca'nın sözdizimi özne, yüklem, nesne; Türkçe'nin sözdizimi de özne, nesne, yüklemdir (Dede, 1980:42). Her iki dilde deyimler sözdizimi açısından; ad tamlaması “göz kararı”, önad tamlaması “eli uzun”, belirteç “göz göre göre”, mastar ya da tümce “dil dökmek, Atı alan Üsküdar'ı geçti” ve kurallı bileşik önad tamlaması “çenesi düşük, içten pazarlıklı” biçimlerindedir. Fakat bazen Türkçe'de ad durumundaki bir deyim Fransızca'da mastar görünümüne bürünebilmektedir (Aksoy, 1984:37,49; Aygün, 2003:73,80). Öte yandan mastarla biten deyimlerin eylemleri her iki dilde de çekime girer ve atasözleri gibi bir tümce oluştururlar. Türkçe'de “gönül almak, gönlümü aldı; göz yummak, olaylara göz mü yumalım?” Fransızca'da “avoir les mains crochues: eli uzun olmak, Il a les mains crochues” biçiminde söylenir. Ayrıca, her iki dilde de mastar görüntüsündeki deyimler diğer kişi adlarıyla da çekilebilmektedir.

Kalıplaşmış sözlerin öğretimi, kullanım seyrekliği nedeniyle her zaman amaçlanan düzeyde gerçekleşemeyebilir. Çünkü öğrenciler, bu yapıları öğrenirken bu yapılarda geçen sözcüklerin sadece düz anlamlarını düşünmeleri ve bu sözcüklerin yan ya da mecaz anlamları bilmemeleri kalıp sözlerin öğretimini zorlaştırmaktadır. Üstelik bu yapıları sözlüklerde bulmak da oldukça zordur. Ülkemizde hazırlanan yabancı dil Fransızca öğretimi ders kitaplarında da (Je Parle Français, Je Voyage En Français, vb.) bu öğelere yeterince yer verilmediği gibi kalıp sözlerin ünitelere göre eşit biçimde dağıtılmadığı ortadadır.

3.3. Fransızca ve Türkçe Kişi Betimlerinde Kullanılan Deyimler

Bir dilin deyim sayısını rakamlarla ifade etmek oldukça güçtür. 1975 yılında Boatner, Gates ve Makkai yaptığı çalışmada Amerikan İngilizce'sinde yaklaşık 4000, 1979'da Lafleur ve 1975'de Duneton ile Flaval'ın çalışmalarında Fransızca'da 2300 civarında deyimsele ifade olduğunu belirtmişlerdir (Denhiere, Verstiggel, 1997:2).

Fransızca'da deyimler (les expressions idiomatiques) kullanım özelliklerine göre (familier, populaire vulgaire, recherché) 4 biçimde sınıflandırılmıştır. Nezaket kuralları gereği her ifade farklı yerlerde kullanılır. Bunlardan birincisi; samimi (familier) olduğumuz kişilerle sözlü ya da yazılı iletişim esnasında kullandığımız ifadelerdir. Örneğin, tanımadığımız birine, “avoir un petit vélo dans la tête: birazcık deli olmak” ya da her şeyi unutan, hafızası zayıf insanlara “avoir la tête comme une passoire: kafasına süzgeç takmak” ve tanımadığımız bir bayana “une meuf: une femme” sözlerini asla kullanamayız. İkinci olarak genellikle arkadaş ya da aile ortamlarında ve özellikle sözlü iletişimde daha sık kullanılan ve herkesçe sevilen (populaire) kalıplaşmış sözlerdir. Örneğin, sıkıntı verici durumlar ya da kişiler için kullanılan “chiant comme la mort: extrêmement ennuyeux pour une chose ou une personne” veya gerçeklerle ilgili hiçbir şey görmeyen insanlar için “avoir de la merde dans les yeux: ne rien voir” deyimleri kullanılmaktadır. Üçüncü olarak, halk ağzında (vulgaire) müstehcen, hoş karşılanmayan ve kaba durumlarda söylenen sözlerdir. Genellikle, şaşkınlık, sevinç ve sinirli anlarda söylenirler. Kullanılmaları hoş karşılanmaz ve genellikle yazıda kullanılmazlar. Örneğin, çok para kazanmak anlamında “se faire des couilles en or: gagner beaucoup d'argent”, şanslı olanlar için, “avoir la veine du cul: avoir de la chance”, hiçbir şey anlaşılmadığında “J'entrave que dalle: je ne comprends rien” ya da “avoir la tête dans le cul: ne pas avoir les idées claires” sözleri kullanılır. Son olarak Fransızca'da yapmacıklı, özentili (recherché) durumları anlatan kalıplaşmış sözlerde geniş kullanıma sahiptir. Bunlar iyi eğitim almış, kültürlü insanların kullandığı belirgin ve değişmeyen sözlerdir. Hem konuşma hem de yazmada kullanılırlar. Uyumak için söylenen “être dans les bras de Morphée: dormir”, gereksiz yere tasalanan bir kişinin durumunu anlatmak için “se mettre

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/16 Fall 2015

martel en tete: se faire des soucis inutiles” ve evsiz insanlar için “sans feu ni lieu: sans domicile” bunlara örnektir (Chollet ve Robert, 2008:2-192).

Betimleme, sözlerle ya da yazıyla karşımızdakinin zihninde resim çizme işidir. Yani ayrıntılı bir şekilde, insanların özelliklerinin anlatılması, portrelerinin oluşturulmasıdır. Alanyazında iç betimleme (ruhsal tasvir) ve dış betimleme (fiziksel tasvir) olmak üzere iki biçimde yapılır. Her toplumda kişi betimlemelerinde hem dış görünüşün hem de iç görünüşün önemi oldukça büyüktür.

Türkçe’de çok uyumlu, özenli giyinmiş ve çok yakışıklı anlamlarında “iki dirhem bir çekirdek” (Par, 1982:107) sözü, Fransızca’da “être tiré à quatre épingles: iki dirhem bir çekirdek, kıl pıranga kızıl çengi olmak” (Saraç, 1990:533;Chollet ve Robert, 2008:22), “kol kola çiftler ve iki dirhem bir çekirdek giyinmiş aileler” (Kocabay, 1991:287) anlamındadır. Sözdizim açısından Türkçe’de ön ad tamlaması, Fransızca’da mastar durumundadır. Deyimin öyküsü halk ağzında farklı farklıdır. Prof. Dr. Aydın Akkaya’nın bu konudaki açıklaması ise şöyledir; Dirhem Araplar, Selçuklular, Osmanlılar dönemlerinde ağırlık ölçüsü olarak kullanılmıştır. Dört keçi boynuzu çekirdeği bir dirhem edermiş. Dirhem 3 gr. ağırlığa eşit kabul edilir. Bazen değerli taşlar ve eşyalar çekirdeklerle de tartılmış. Satıcı, iki dirhemlik bir şey satarken (sekiz çekirdek) deyip, buda benim ikramım olsun dediğinde, müşterinin saygın ve itibarlı olduğunu gösterirmiş. Deyim saygın, değerli ve iyi görünümlü kimseleri mecazî bir anlatımla betimler ve halkın ince zekâsını, nükteli yaklaşımını sergiler. Bu yapı, 17. yüzyıldan günümüze Fransızca yapıtlarda kendini göstermiştir. Örneğin, Victor Hugo’nun Sefiller adlı romanında, “...on soigne et on vernit sa surface (...) On est tiré à quatre épingles, lavé, savonné, ratissé, rasé, peigné, ciré, lissé, frotté, brossé ... (Web, 1) ;...dış görünüş temizlenip cilalanıyor ... herkes iki dirhem bir çekirdek, yıkanmış, sabunlanmış, traş olmuş, cilalanmış, düzeltilmiş, parlatılmış, fırçalanmış, temizlenmiştir...” biçiminde yer almıştır. Bu durum, ayrı toplumların benzer düşüncelere ve yaşam biçimlerine sahip olduklarını gösterir. Yine 17. yüzyılda Fransa’da "les épingles" sözcüğü, bayanlara verilen para, harçlık olarak bilinirdi ve bayanlar bu paralar sayesinde yeni kıyafetler alıyorlardı ve iyi giyinebiliyorlardı.

Dış görünüşü betimlemek amacıyla kullanılan deyimler oldukça fazladır. Giyinmeden güzelliğe, saçlardan fiziksel görüntüye kadar birçok konuda benzer kullanımlar vardır. Fransızca’da “être habillé comme l’as de pique; kötü ve zevksiz giyinme, giyimde aşırıya kaçma” gibi durumları anlatan deyim, anlamsal açısından benzetme yoluyla, sözdizim açısından mastar öbeği biçimindedir. Fransızca’da hoş gitmeyen giyinme tarzlarını keskin bir dille eleştirmek için iskambil kâğıtlarından yararlanılmıştır. Hatta 17. yüzyıl yazarlarından Molière eserlerinde göze çarpan “as de pique“ ad tamlaması öbeği, “kötü giyinmiş, aşağılık karakter” anlamlarında, 19. yüzyılda argoda “pislik” anlamında kullanılmıştır (Web, 2). Günümüzde “as de pique” tarot kartlarında kötü alâmet anlamında ve bir çeşit karayılan ya da engerek yılanı olarak bilinen "aspic" sözü de kötü dil anlamında söylenmektedir.

Fransızca’da senli benli ortamlarda, aynı anlamlara gelen “(S’habiller) être habillé (fagoté) comme un sac, être mal ficelé” söz öbekleri, daha resmî ortamlarda ve anlamı daha kesin çizgilerle vurgulamak için, “être habillé (vêtu) comme l’as de pique” biçiminde kullanılmaktadır (Chollet ve Robert, 2008:22;Gaillard, 2014:136). Deyimler, sözdizim bakımından mastar durumunda, anlambilim açısından benzetme yoluyla yapılmış ve sözcüksel yaklaşım çerçevesinde anlamları kolayca çıkarılabilecek kalıp sözlerdir.

Aşırı makyaj yapan insanları alaya almak için söylenen “boya kutusuna düşmek, düşmüş” sözü, Fransızca’da “être un pot de peinture” biçimindedir (Chollet ve Robert, 2008:22). Her iki dildeki sözdizim mastar bir sözcük öbeği görüntüsünde, anlambilim olarak iğneleme (L’Allusion) söz sanatının bir örneğidir. Anlamsal görüntüsü, yarı çözülebilen bir niteliktedir.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

Güzellik ve çirkinlikle ilgili sözler; deyimlere, öykülere ve atasözlerine konu olmuştur. Her iki dilde anlambilim açısından benzetme, sözdizim açısından ön ad ya da ad tamlaması biçiminde karşımıza çıkar. Dilde geniş bir kullanım alanı bulan bu öğeler, çoğunlukla bayanlar üzerinden verilmiştir. Güzel bir kız için “dal gibi kız: un beau brin de fille” (Saraç, 1990) çok daha güzel biri için “être joli(e) comme un coeur, mignon à croquer”, erkek gözüyle güzel bir bayan için “bir içim su: un beau châssis” yakışıklı erkekler için “beau comme un astre, un dieu, un ange, un camion” sözleri kullanılmaktadır (Chollet ve Robert, 2008:22). Öte yandan, 20. yy’ın ortalarından bu yana söylenen “beau comme un camion” sözü, kamyonların ortaya çıktığı dönemlerde, gösterişi ve büyüklüğüyle herkesi büyülemiştir. Sözü böyle ortaya çıktığı söylenmektedir (Web, 3).

Toplumsal algılar ve kabuller gereği çirkinlik konulu deyimlerin sayısı güzellik konulu deyimlere göre oldukça azdır. Günümüzde Fransızca’da anlambilim açısından benzetme, sözdizim açısından mastar bir öbek durumundaki “être laid (moche) comme un pou: bit gibi biçimsiz, çirkin” deyimini yaygın biçimde kullanılmaktadır (Saraç, 1990;184, Chollet ve Robert, 2008;24 Gaillard, 2014;136). Bu sözün öyküsü, 18. yüzyıla kadar dayanır. Yüzyılın teknolojik gelişmeleri sayesinde mikroskop bulunur ve küçük varlıklar incelenmeye başlanır. Söz konusu deyimde geçen bitin çirkinliğinden çok, toplum üzerinde bıraktığı olumsuz etkidir. Hatta bu söz, Marie Cardinal’in otobiyografik romanında; “... Ma mère me disait toujours: tu es laide comme un pou... Annem bana her zaman bit gibi çirkinsin diyordu...” (Web, 4) şeklinde geçmektedir.

Beğenilmek ve kendisini daha güzel göstermek her insanın en büyük arzusudur. Bu durumun en güzel örnekleri masallarda, romanlarda, atasözlerinde ve deyimlerde görülür. Dillerin sözcük dağarcıklarına bakıldığında kişi betimlemelerinde kullanılan deyimlerin birçoğu saçlarla ilgilidir. Her iki dilde de bu öğeler, anlambilim açısından benzetme yoluyla yapılmış, sözdizim açısından ön ad tamlaması ve mastar durumundadırlar. Fransızca’da sarışın, altın sarısı gibi saçlı birisini betimlemek için “... blond comme les blés” deyimini, daha samimi ortamlarda ve konuşmalarda saçları dökülmüş, kel biri için, “... chauve comme une bille, un oeuf, une boule de billard”, “avoir la boule à zéro” ve “ne plus avoir un poil sur le caillou” öbekleri kullanılmaktadır. Öte yandan Türkçe’de yaşlılık belirtisi için söylenen “saçlarına ak (kırçıl) düşmek,” sözü, Fransızca’da “être poivre et sel” ya da “avoir les cheveux poivre et sel” (Saraç, 1990:1076; Chollet ve Robert, 2008:23) olarak söylenmektedir.

İnsanlar birbirleriyle konuşarak iletişim kurarlar. Her iki dilde insanların konuşma özelliklerini konu alan sözler birbirlerine oldukça benzerdir. Türkçe “peltek konuşmak, j ve ş’yi z ve s olarak söylemek” sözcük öbeği, Fransızca “avoir un cheveu sur la langue” biçiminde, “sesi kısılmak, mırıldanmak” sözleri de “avoir un chat dans la gorge” olarak söylenir. Anlambilim açısından bu deyim eğretileme söz sanatıyla verilmiştir. Sözdizimleri mastar durumundadır (Saraç, 1990:671;Chollet ve Robert, 2008:23). Hatta “avoir un chat dans la gorge” deyimini, 1961 yılındaki “Les Locutions Françaises” çalışmasında Pierre Guiraud tarafından önerilmiştir. Bu eğretileme (métaphore) sanatı, George Sand’in La Comtesse de Rudolstadt adlı yapıtında “...Pauvre petite ! Elle aura eu un chat dans le gosier au moment de faire son trille....: zavallı küçük, mırıldanıyordu...» (Web, 5) biçiminde de geçmektedir.

Deyimlerin ortaya çıkmasında tarihsel olayların etkisi büyüktür. Bu tür sözler birçok dilde benzer biçimlerde dir. Fransızca, benzetme sanatıyla yapılmış ve mastar durumundaki “être fort comme un Turc” deyimini bunlardan biridir. Deyimin birçok öyküsü vardır. Bunlardan biri, 1660’lü yıllarda Osmanlı Devleti’nin Uyvar kalesini kuşattığı sırasında yabancıların Türkleri mücadeleci tavırlarından ötürü bu biçimde anmalarıyla bu söz kullanılagelmiştir. Bu sözcük öbeği, Miguel de Cervantes Saavedra’nın Don Quichotte de la Manche adlı yapıtında “...elle approche de quinze ans: déjà cela vous est grand d’une toise, gentil, frais comme une matinée d’avril, leste, découpé, gaillard, et surtout fort comme un Turc... 15’ine yaklaşıyordu, dinç, boylu poslu, çevik, nisan sabahı gibi

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

taze, özellikle Türk gibi güçlüydü...” (Web, 6) şeklindedir. Benzer bir biçimde yaşlı ve çok dayanıklı kişiler için söylenen “fort (robuste) comme un chène” (Chollet ve Robert, 2008:23) deyimini ve Türkçe’de ad tamlaması ve kinayeli bir anlatıma sahip “muhallebi çocuğu” söz öbeği, Fransızca’da mastar durumunda ve kinayeli bir anlatımla “être en sucre” biçiminde (Saraç, 1990:1339) sözlüklerdeki yerini almıştır.

Her iki dilde yürüyüş tarzlarını ele alan sözler, genellikle hayvanların hareketlerinden doğmuştur. Bu deyimler, her iki dilde mastar görünümünde ve benzetme yoluyla yapılmıştır. “Paytak paytak yürümek; marcher en canard” ve “yalpalayarak gitmek, yan yan gitmek; marcher en crabe, aller comme une écrevisse” olarak söylenmektedir (Chollet ve Robert, 2008:24; Saraç, 1990:207). Fransızca’da “un port de déesse” ad tamlaması öbeği, çok heybetli ve zarif yürüyen bayanlar, özellikle mankenler için söylenir.

Fransızca ve Türkçe’de zarafet ve zayıflık konulu deyimler anlambilim açısından çoğunlukla benzetme yoluyla, sözdizim açısından ad tamlaması, ön ad tamlaması ve mastar görüntüsündedirler. Örneğin, “kemikleri sayılmak, çok zayıf, çivi gibi, iskelet gibi” anlamlarında “être maigre comme un clou, être (devenir) un squelette ambulante, être sec comme un coup de trique, maigre comme un manche à balai” (Saraç, 1990:854; Chollet ve Robert, 2008:24) ve gençler arasında “sac d’os” ile “être plate comme une planche à pain” sözcük öbekleri oldukça yaygındır. Öte yandan, Türkçe’de zayıf insanlar için “çöpten çelebi, çöp gibi” denilirken, Fransızca’da sadece bayanlar için çok zayıf ve dümdüz bir görüntüye sahip anlamındaki “être plat comme une galette (une limande)” deyimini kullanılır. Her iki dilde de çok uzun boylu, zayıf, kilolu ya da göbekli insanları betimlemek için de “fasulye sırtığı: un grand échalas”; “toplu, eti budu yerinde: bien en chair”; “göbek salmak: avoir de la brioche” sözleri bunlardan sadece birkaçıdır.

Fransızca’da çıplaklık üzerine kullanılagelen deyimlerde benzetme ve dinsel öğelerin etkisi görülür. Sözdizim yönünden bakıldığında ad tamlaması ve mastar görüntüsündedirler. İçli dışlı konuşmalarda erkekler için “en costume d’Adam” bayanlar için, “en costume d’Eve” olarak dildeki yerlerini almışlardır (Saraç, 1990:328). Türkçe’de “anadan doğma, çırılçıplak olmak” söz öbekleri Fransızca’da “être nu comme un ver: solucan gibi çıplak olmak” olarak söylenir. Yine, Fransızca’da mastar durumunda ve benzetme yoluyla söylenen “Pleurer comme une Madeleine” deyimindeki Marie Madeleine (Mecdelli Meryem) Luka İncil’inde sözü edilen önceleri, günâhkar bir yaşam sürmüş, sonrasında Hazreti İsa’nın dizlerine kapanıp ağlamış ve ona iman etmiş biridir. Türkçe’de ön ad tamlaması durumunda kullanılan ve çok ağlayan kişiler için “sulu göz” öbeği kullanılmaktadır.

İnatçı kişileri betimlemek için kullanılan özlü sözler, her iki dilde sözdizim açısından ad tamlaması ve mastar durumunda, anlambilim açısından benzetme sanatıyla yapılmaktadır. Fransızca’da, “Tête comme une mule, une tête de mule, une tête de pioche: katır inadı, inatçı, kazma kafalı” öbekleri bunlardan birkaçıdır (Saraç, 1990:927). 17 yy’da “tête comme une mule” ve 19. yy’dan itibaren de “une tête de mule, une tête de pioche” görüntüsüne bürünmüştür. Bu deyimler, Emile Zola’nın Germinal adlı yapıtında “...Sacré tête de pioche! cria Chaval, crève donc, je serai débarrassé!... Kutsal ahmak kafa, o halde öl, senden kurtulmuş olacağı diye haykırdı...” (Web, 7). Yine Türkçe’deki “kalın kafalı” sözcük öbeği, Fransızca’da “avoir la tête dure” olarak geçmiştir.

Yüzümüzün görüntüsünü anlatan deyimler anlambilim açısından benzetme söz sanatıyla, sözdizim açısından ön ad tamlaması bazen de mastar durumunda görülür. Türkçe’de “hayalet gibi, ceset gibi solgun” anlamındaki öbek, Fransızca’da “être blanc (pâle) comme un mort, un drap”, utanmak ya da duygusal bir durum anlatmak için Türkçe’de, “domates gibi kızarmak” Fransızca’da “être rouge (rougir) comme une tomate” olarak sözlüklerdeki yerini almıştır. Ayrıca, Türkçe’de havalı bir kimseyi betimlemek için kullanılan “kalkık burunlu” sözü, Fransızca’da “avoir un nez en trompette” olarak söylenir. Ayrıca, Türkçe’de uzun sivri ya da kıvrık çeneli anlamında” avoir le

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

menton en galoche” ve zürafa gibi uzun boylu insanlar betimlerken “avoir un cou de giraffe” deyimini kullanılmaktadır.

İnsanların dış görünüşlerini konu alan kalıplaşmış sözlerin sayısı her iki dilde de oldukça çoktur. Bu deyimler, anlambilim açısından çoğunlukla benzetme yoluyla yapılmıştır. Türkçe’de “kazık gibi dikilmek: droit comme un i” deyimini, Fransızca’da birden çok kullanıma sahiptir. Dinsel öğelerinde etkisiyle “droit comme un cierge” biçiminde; hukuk ve psikoloji alanlarında “raide comme la justice” olarak kullanılmaktadır. Ayrıca, anlambilim açısından aktarma yoluyla yapılan ve sözdizim açısından mastar durumundaki “dört ayağı üzerinde yürümek, emeklemek, apalamak” deyimini, Fransızca’da “ marcher, être, se mettre à quatre pattes” olarak söylenmektedir.

Fransızca ve Türkçe’de becerikli ve el yatkınlığı olan kişileri betimlerken birbirine benzeyen yapıları kullanırız. Bu yapılar, sözdizim açısından ad tamlaması ve mastar durumunda, anlambilim açısından benzetme sanatıyla yapılmaktadır. Türkçe’de, “eli yatkın” sözü Fransızca’da “avoir la main”; hiçbir iş yapamamak ya da yeteneksizlik anlamındaki “elinden bir iş gelmemek” öbeği de “ se débrouiller (s’y prendre) comme un manche/manchot” söz öbekleriyle ifade edilmektedir.

Mitolojik öyküler de dillere deyimler kazandırmıştır. Mitolojide Zeus’un eşi Hera’nın simgesi tavus kuşunun gururlu görüntüsü, Fransızca’da “être fier comme un paon” biçimindedir. 17. yy’da, Gautier de la Calprenède’nin Kleopatra adlı yapıtındaki kahramanlardan Artaban’da deyimlere konu olmuştur. Deyim, sözdizim açısından mastar durumunda ve anlambilim açısından benzetme yoluyla “être fier comme Artaban” olarak Fransızca’da kullanılmaktadır (Web, 8).

İnsanların kişilik özellikleri kendisini, başkalarını ve olayları algılama, yorumlama biçimlerine göre değişir ve bir insanın kişilik özelliklerini betimlerken kendini beğenmiş, yalancı, titiz, alingan gibi çeşitli yakıştırmalar kullanılmaktadır. Her iki dilde kendini beğenme konulu deyimler birbirine benzerdir. Türkçe’de “burnu havada, kendini beğenmiş boyundan büyük işler yapmak” sözcük öbekleri, Fransızca’da “avoir (attraper) la grosse tête, être fière comme un coq” ve biraz daha argo görüntüsüyle “péter plus haut que son cul ” biçimindedir.

Fransızca’da özellikle iş ve politika dünyasında açgözlü, hırslı insanları betimlemek amacıyla “un jeune loup” sözü, anlambilim açısından açgözlü ve acımasız bir hayvanın karakteristik özellikleri bir insanlara aktarılması, yani kişileştirme sanatıyla yapılmıştır. Sözdizim açısından ön ad tamlaması biçimindedir. Aynı anlamda kullanılan “avoir les dents longues” deyimini de mastar durumunda ve aktarma yoluyla oluşturulmuştur. Öte yandan “avoir les dents longues” öbeği, 14. yy’da “avoir faim” anlamında kullanılmıştır (Web, 9).

Tembellik konulu deyimler, Fransızca’da ve Türkçe’de sözdizim açısından mastar durumunda ve anlambilim açısından mecaz anlatımlarla yapılmıştır. Bu sözcük öbekleri, biraz alaycı, biraz da argo görüntüsüyle her iki dilde “Tirer au flanc /au cul; kaytarmak, arazi olmak” biçiminde kullanılmaktadır. Öte yandan, Türkçe’de “kaldırım mühendisi” ifadesi, Fransızca’da “avoir un poil dans la main” yapısıyla söylenmektedir (Saraç,1990:1072).

Şüphesiz renklerin insan ve toplum üzerinde değişik biçimlerde etkileri vardır. Her renk, insanda farklı duygular uyandırır. Kimi renkler insanı sakinleştirirken kimileri heyecandırır, bazı renkler kendine güveni arttırırken bazıları da içe kapanıklığı arttırır. Birbirine yakın renklerin etkileri de birbirine benzer. Örneğin, Türkçe’de her konuda aşırı iyimser ve hemen hemen her aksaklığı iyimserlikle karşılayan insanlar için “toz pembe görmek” deyimini, Fransızca’da “ voir tout en rose” (Kocabay, 1991:83) biçiminde; yine Türkçe’de her konuda aşırı kötümser bir duruş sergileyen insanları betimlemek için “karamsar olmak, dünyayı kara görmek” deyimini, Fransızca’da “voir tout en noir” (Saraç, 1990:945) görüntüsüyle söylenmektedir. Her iki dilde bu deyimler, anlambilim açısından gerçek anlamından uzak bir anlam taşımakta ve sözdizim açısından mastar durumunda

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

olan yapılarıdır. Güncel yaşamda bu deyimler, gençler arasında Fransızca'da “voir la vie en rose, broyeur du noir” biçiminde söylenir.

Zekânın konu olduğu deyimler de her iki dilde mevcuttur. Fransızca'da “avoir une mémoire d'éléphant” çok güçlü bir hafızaya sahip olmak anlamındayken belleği zayıf olmak, unutkan olmak ya da balık hafızalı anlamlarında da “avoir une mémoire de lièvre” ve daha güncel biçimiyle “avoir une mémoire de poisson” öbekleri kullanılmaktadır. Bu yapılar, sözdizim açısından genellikle mastar durumunda ve anlambilim açısından da aktarmalarla dili ve konuşmaları süslemektedir.

Deyimlerde hayvanlara ait bazı özellikler, mecaz anlatımlarla insanlara aktarılmıştır. Örneğin, ileriye görmek, kestirmek anlamlarında kullanılan “burnu koku almak” deyimini Fransızca'da “avoir du nez, avoir le nez creux, avoir le nez fin” sözcük öbekleriyle ifade edilmektedir (Saraç, 1990:941).

Özü sözü bir olmayan, bildiğinden, inandığından ve olduğundan başka türlü görünen ya da sadece kendisine çıkar sağlayacak olanlara, aşırı bir saygı, hayranlık gösteren kimseler için söylenen “ikiyüzlü, dalkavuk, şaklaban ya da yalalaklık yapmak” ifadeleri, Fransızca'da argoya kaçan“, un faux derche, un faux cul” sözcük öbekleriyle ve “un faux jeton, être faux comme un jeton, lèche botte” sözleriyle anlatılmaktadır. Yine sevmediğimiz ya da istemediğimiz kişiler için söylenen “yapışkan, sülük gibi yapıştı” ifadeleri de Fransızca'da “pot de colle” sözcükleriyle ifade edilir. Görüldüğü gibi bu öbeklerde sözdizim açısından ön ad tamlaması, ad tamlaması ve mastar durumlarında, anlambilim açısından da benzetme yoluyla ve mecaz anlatımlarla yapılmıştır.

Tüm dillerde kalıplaşmış sözlerin kullanılması ve söylenmesi bir gelenek olmuştur. Bu sözler toplumların kültürleri, dini inançları, yaşayış biçimleri ve gelenekleri hakkında bilgi sahibi olduğu gibi bir dilin zenginliğini, söz sanatlarının ustaca kullanımlarını gösterir. Ayrıca bu sözler, toplumun hafızasında duran ve konuşmalarda anlatımı kolaylaştırmaya yarayan renkli ifade biçimleridir. Farklı toplumların benzer düşünce biçimlerinden hareketle yeni öğrenme stratejileri geliştirerek kalıp sözlerin öğretilmesi sağlanmalıdır.

4. Sonuç

Kalıp sözler, bir ulusun kültürünü, değerlerini, ileri görüşlülüğünü, deneyimlerini ve ince zekâsını en ince ayrıntısıyla yansıtan öğelerdir. Konularını kültürel öğelerden, fıkralardan, tarihsel, sosyal ve dinsel olaylardan alırlar. Kalıp sözlerde anlamı daha etkili, daha renkli, daha çekici ve daha zengin kılmak amacıyla söz sanatlarından yararlanılır. Az sözle çok şey anlatırlar. Bazen düz, bazen yan, bazen mecaz anlamlara bürünürler. Fransızca ve Türkçe'de deyimler, sözdizimi açısından ad tamlaması, önad tamlaması, belirteç öbeği, mastar ve eylemi olan tümce görüntüsünde; anlambilim yönünden ise benzetme, eğretileme, aktarma, kinaye, kişileştirme, iğneleme gibi söz sanatlarından yararlanarak anlatıma güç katmaktadır.

Kişi betimlemeleriyle sınırlı tutulan bu çalışmada, kalıp sözlerin en az iki sözcükten oluştuğu, her zaman kesin bir yargı bildirmediği, zaman içinde değişebildiği ya da yeni anlamlar kazanabildiği ve anlatım gücünü süsleyip zenginleştirdiği gözlemlenmiştir. Üstelik Fransızca ve Türkçe'de aynı durumlar için söylenen deyimlerin benzer görüntü ve anlamlarda olduğu ortaya konulmuştur.

Dil öğretiminde bu sözler, çağdaş kuramlar çerçevesinde öğrencilerin ihtiyaçları doğrultusunda ve öğrenimi kolaylaştırmak amacıyla kolaydan zora, somuttan soyuta biçimde verilmelidir. Öte yandan, sözcüksel yaklaşımın prensiplerine göre öğrenilen yapılar okuma, konuşma, yazma ve dinleme etkinliklerinde sık sık kullanılarak pekiştirilmelidir. Başlangıç düzeyi (A1-A2) dil öğretimi etkinliklerinde anlamı kolayca çözülebilen ve güncel yaşamda daha sık

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

kullanılan deyimlere, daha sonraki süreçlerde (B1-C2) yan ya da mecaz anlamlı deyimlere ağırlık verilerek dil öğretimi gerçekleştirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Akkök E. A. (2008). *Yabancı Dilde İmgesel Anlamlı Dil Öğelerinin Öğretimi*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Aksoy Ö. A. (1984). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I*, Ankara: TDK, 4. Baskı
- Aksoy Ö. A. (1981). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü II*, Ankara: TDK, 3. Baskı
- Bahadanlı Y. Z. (1971). *Türkçe Deyimler ve Kaynakları*, Hür Yayınevi
- Chollet I. ve Robert J.-M. (2008). *Les Expression Idiomatiques*, Paris: Cle International
- Dede, M. (1980). *Dil Genelceleri, Dilbilim ve Dilbilgisi Konuşmaları I*, Ankara, TDK s: 41-42.
- Demirci K. (2014). *Türkoloji Bölümleri için Dilbilim*, Denizli: Anı Yayıncılık.
- Denhiere G., Verstiggel J.C. (1997). *Le traitement cognitif des expressions idiomatiques. Activités automatiques et délibérées. In Fiala et al., La locution: entre lexicque et pragmatique*, Paris Klincksieck, Collection Saint-Cloud. (Çeviren: Ertan KUŞÇU) Erişim: 23 Mart 2015 https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=7&cad=rja&uact=8&ved=0CE4QFjAG&url=http%3A%2F%2Fsites.univ-provence.fr%2Fipc%2Fpagesperso%2Fdenhiere%2Farticles%2Fpub%2520Idiomes%252097%2520DG%2520JCV.pdf&ei=w95sVauvFYK6sQGdj4GwCA&usg=AFQjCNHleWcuw_q0qmHfsAOVf8ATpCN1Jg&bvm=bv.94455598,d.bGg
- Gaillard P., (2014). *Tu donnes ta langue au chat Tome 2*. Paris: Publibook (Çeviren: Ertan KUŞÇU) Erişim Tarihi: 23 Mart 2015 (https://books.google.com.tr/books?id=Y73TBQAAQBAJ&pg=PA4&lpg=PA4&dq=Tu+donnes+ta+langue+au+chat+Philippe+Gaillard&source=bl&ots=CuvmbwQAx4&sig=rfEXIRjxyleHIA25APwNbmjLSkg&hl=tr&sa=X&ei=k_1tVbvBLIf-ygPXxoLACw&ved=0CDYQ6AEwBw#v=onepage&q&f=false)
- Guraud P. (1961). *Les Locutions françaises*. Paris: Presses universitaires de France, coll.« Que sais-je? (Çeviren: Ertan KUŞÇU) Erişim Tarihi: 23 Mart 2015 <http://sites.univ-provence.fr/lpc/pagesperso/denhiere/articles/Pub%20Idiomes%2097%20DG%20JCV.pdf>
- Güneş S. (2009). *Yabancı Dil Öğretiminde Deyim Öğretimi: Yöntemler, Teknikler ve Uygulamalar*, İstanbul. Dilbilim XXII Cilt:2, Sayı:2, s: 1-15. Erişim Tarihi: 23 Mart 2015 (<http://www.journals.istanbul.edu.tr/iudilbilim/issue/view/1023000125>)
- Kocabay Y. (2008). *Büyük Türkçe-Fransızca Sözlük*, Okutman Matbaacılık, 7. Baskı.
- Milli Kütüphane Genel Müdürlüğü, (1992). *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Par A. H. (1981). *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, Serhat Dağıtım Yayınevi, 2. Baskı.
- Saraç T. (1990). *Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Adam Yayınları.
- Tülbentçi F. F. (1977). *Türk Atasözleri ve Deyimleri*, İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri, İlaveli 2. Baskı.
- Web 1 <http://www.expressio.fr/expressions/etre-tire-a-quatre-epingles.php>

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/16 Fall 2015

Web 2 <http://www.expressio.fr/expressions/as-de-pique.php>

Web 3 <http://www.expressio.fr/expressions/beau-comme-un-camion.php>

Web 4 <http://www.expressio.fr/expressions/laid-moche-comme-un-pou.php>

Web 5 <http://www.expressio.fr/expressions/avoir-un-chat-dans-la-gorge.php>

Web 6 <http://www.expressio.fr/expressions/fort-comme-un-turc.php>

Web 7 <http://www.expressio.fr/expressions/une-tete-de-mule-tete-de-pioche.php>

Web 8 <http://www.expressio.fr/expressions/fier-comme-artaban.php>

Web 9 <http://www.expressio.fr/expressions/avoir-les-dents-longues.php>

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Kuşçu, E., (2015). “Fransızca Öğretimi Kişi Betimlemelerinde Kullanılan Deyimlerin Anadil Türkçe’deki Görüntüleri / Comparison Of The Idioms Used In The French And Turkish People Description”, *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. H. Ömer Karpuz Armağanı), Volume 10/16 Fall 2015, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8782>, p. 937-952.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

